

Eix 3. Conflictes, violència i pau

INFORMACIÓ DE CONTEXT

En acabar la Segona Guerra Mundial, es van crear les Nacions Unides amb el propòsit de “preservar les generacions venidores del flagell de la guerra”.

Vuit dècades després, el món més aviat sembla anar en direcció contrària. Estan creixent el nombre de conflictes armats i el nombre de víctimes civils. En un ambient de militarització global, també creix la despesa militar, sota el vell paradigma que associa la seguretat amb l'armament. Per a molta gent, la raó de ser de les Nacions Unides sembla utòpica.

Davant la complexitat de les dinàmiques de conflictes armats al món, hi ha un reconeixement creixent del paper que poden exercir els actors socials i institucionals en paral·lel a les iniciatives diplomàtiques. Així, centres acadèmics, ONG, empresaris, líders religiosos, municipis i regions tenen el potencial per incidir de manera constructiva en la prevenció i la transformació de conflictes armats.

Alhora, també hi ha la certesa que la mateixa societat afectada per un conflicte armat pot liderar la seva transformació. Les solucions no poden venir imposades de fora. Com més participació ciutadana, més sentit d'apropiació i més capacitat per transformar les relacions de poder injustes que alimenten els conflictes armats.

En la majoria de contextos de conflicte armat hi ha un teixit social i unes pràctiques culturals que permeten fer front a les dinàmiques de violència. Aquests actors sovint treballen en condicions de seguretat personal molt complicades, són víctimes d'amenaques, de detencions arbitràries, de segrestos o fins i tot de desaparicions forçades i d'assassinats.

Des de l'àmbit internacional es pot donar suport a iniciatives locals i internacionals que treballen en els àmbits següents:

- Prevenció de conflictes armats.
- Suport a iniciatives locals de construcció de pau i de defensa dels drets humans.
- Resolució o transformació pacífica dels conflictes armats a través del diàleg i la negociació, amb mediació externa.
- Guarició de les ferides de la guerra a través de la justícia transicional, que inclou mesures de veritat, justícia i reparació per a les víctimes, i garanties de no repetició.

REPTES GLOBALS EN CONSTRUCCIÓ DE PAU

Malgrat els avenços teòrics, pràctics i normatius en la construcció de pau, la dinàmica dels conflictes planteja un seguit de reptes:

- **Assolir més coherència de polítiques.** Necessitat de més i millor vinculació entre la construcció de pau i l'ajuda humanitària, la cooperació per a la justícia global, la justícia climàtica, la justícia de gènere o les polítiques d'acció exterior que posin la seguretat humana al centre.
- **Clarificar la relació entre actors internacionals i locals en la construcció de pau.** L'aproximació dominant durant les darreres dècades ha estat la d'un protagonisme dels actors internacionals que, suposadament, tenen el coneixement sobre com cal actuar, mentre que als locals se'ls ha situat com a simples receptors d'aquest coneixement. Cal un "gir local" cap a un major protagonisme per part dels actors locals. Aquesta nova mirada també en requereix una que posi de manifest les relacions de poder que influeixen en la dinàmica del conflicte i de la construcció de pau (com ara la perspectiva de gènere, que s'aborda en l'eix 5).
- **Intervenir en contextos de violència fora de conflictes armats.** Actualment hi ha més homicidis en contextos que no són de conflicte armat —protagonitzats pel crim organitzat i, de vegades, pel mateix Estat— que en les confrontacions bèl·liques. Mor més gent a Mèxic —un país democràtic i suposadament en pau— que en la majoria dels conflictes armats del món. La resposta institucional principal davant d'aquesta situació ha estat l'increment de policies i de l'exèrcit, i un enduriment del règim penitenciari. Aquestes mesures sovint van acompanyades d'una vulneració sistemàtica dels drets fonamentals. Es fa necessari, per tant, desenvolupar eines teòriques i pràctiques de construcció de pau adaptades específicament a aquestes circumstàncies especials. Des de Catalunya hi ha una tradició de treball, per exemple, amb Centreamèrica i amb Mèxic, una de les regions del món més afectades per aquest tipus de violència.
- **Establir un vincle clar entre construcció de pau i justícia.** En el passat, els acords de pau incloïen clàusules d'impunitat pels crims comesos durant la guerra. Gràcies a les reivindicacions de les organitzacions de drets humans, el dret internacional ara reconeix el dret de les víctimes "a la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició" en el marc de la justícia transicional: la justícia extraordinària que es pot administrar excepcionalment durant els períodes de transició entre la guerra i la pau o entre la dictadura i la democràcia. A la pràctica, la implementació d'aquest dret ve condicionada pel context cultural i econòmic de cada societat, així com per les dinàmiques del conflicte i del procés de pau. El gaudiment efectiu de les víctimes dels seus drets depèn molt del suport social i institucional que rebin de l'àmbit internacional. En aquest sentit, per exemple, el teixit associatiu, l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament i l'Institut Català Internacional per la Pau van tenir un paper molt rellevant en el suport a la Comissió de la Veritat de Colòmbia (2019–2022).
- **Conceptualitzar un procés de construcció de pau des de l'àmbit local.** Més enllà de l'acció exterior, cal visibilitzar i potenciar les actuacions de construcció de pau que poden protagonitzar els ens locals i supramunicipals. Aspectes com la protecció de persones defensores dels drets humans o l'enfortiment de les xarxes internacionals per a la promoció de la pau contribueixen a l'enfortiment de la corresponsabilitat dels governs locals en la promoció de la pau.

UNA RESPOSTA MILITARITZADA A DIVERSES —I PROFUNDES— CRISIS DE SEGURETAT

Després de la guerra freda, organismes internacionals, centres de recerca i analistes de seguretat van qüestionar les concepcions tradicionals de defensa i seguretat perquè estaven quasi exclusivament centrades en la dimensió militar. Fins i tot en l'àmbit del discurs, governs i organismes de defensa van començar a assumir i a incorporar que la seguretat depenia de molts factors, i proveir seguretat no només podia dependre d'atendre la variable militar. Malgrat tot, les polítiques concretes van ser, fonamentalment, les mateixes. I, ara com ara, estan lluny de transformar-se.

Al contrari: arran de la guerra a Ucraïna, el discurs favorable a l'increment de la despesa militar, a reforçar les capacitats militars, a considerar que hi havia relaxació i que calia tornar a un discurs i una pràctica de política de seguretat fonamentalment assentada en la força militar ha esdevingut clarament majoritari, a escala governamental i política.

Per tant, s'imposa arreu una lògica de remilitarització.

Si, en el marc de l'OTAN, durant la dècada del 2010 es va acordar que els països membres havien d'arribar a invertir un 2% del seu PIB en despesa militar (tot i que, en el fons, s'assumia que això era una simple perspectiva i que molts països membres no arribarien a complir-ho mai), ara mateix molts països hi estan arribant o s'han compromès a arribar-hi, i des de l'OTAN ja es parla del 2% no com una fita, sinó com un punt de partida.

En qualsevol cas, segons les dades del Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), la despesa militar va créixer per vuitè any consecutiu el 2022 fins a assolir un màxim històric de 2,24 bilions de dòlars.

Malgrat les regulacions creixents a escala estatal, europea i internacional (Tractat sobre el Comerç d'Armes, 2014), el comerç d'armes ha continuat creixent i alimenta els conflictes allà on es vulneren els drets humans.

La prioritat dels estats per obtenir material bèl·lic de darrera generació i la voluntat de la indústria militar de proveir-lo (a vegades, creant-ne la necessitat sense que hi hagi cap demanda prèvia) afavoreixen una innovació constant en el mercat de les armes.

Són molts els nous tipus d'armaments, però, sens dubte, el que genera un salt més important en termes de perspectiva, impacte, nous interrogants i amenaces al dret internacional humanitari és la recerca d'armes amb capacitat autònoma de matar, els *killer robots*.

Malgrat aquests desenvolupaments armamentístics, cal recordar que entre finals dels anys noranta i mitjans de la dècada del 2010, gràcies a les campanyes de la societat civil organitzada (ONG humanitàries, moviments de drets humans i grups de pau), i aprofitant finestres d'oportunitat social, política i diplomàtica generades després de la guerra freda, s'han aconseguit autèntiques fites en el desarmament i el control d'armes.

De fet, la tradició del moviment per la pau a Catalunya (en un sentit ampli: acadèmia, moviments, ONG, associacions, etc., i especialment en matèria de recerca, incidència i sensibilització) és un gran baluard al respecte. També s'han pronunciat sobre això les institucions, com ara les campanyes de desnuclearització promogudes per la Xarxa d'Alcaldes i Alcaldesses per la Pau.

PREGUNTES ORIENTADORES PER A LA IDENTIFICACIÓ DE PROPOSTES

1. Quin tipus d'intervencions ha d'incloure un pla de país de pau (en el marc del Pla director de cooperació al desenvolupament) per a:
 - a. La prevenció de la violència en l'àmbit internacional?
 - b. La transformació pacífica de conflictes armats o la reducció de violències fora de context bèl·lic?
 - c. La construcció de pau justa i positiva?
2. De quina manera es pot reforçar l'acompanyament, defensa i suport de persones i organitzacions que treballen per la pau i els drets humans en un context d'alta violència directa?
3. Com pot orientar el pla de país de pau les iniciatives socials i institucionals que aposten pel desarmament, la desmilitarització i la desnuclearització?